

Володимир Бевз¹, Микола Бевз²

¹аспірант кафедри Основ архітектури і дизайну,
Національний університет «Львівська політехніка», Львів
e-mail: volodymyr.m.bevz@lpnu.ua

ORCID 0009-0001-0153-7518

²Завідувач кафедри Архітектури та реставрації,
НУ „Львівська політехніка”, Україна

Професор кафедри Консервації Пам’яток, Люблінська Політехніка, Польща

e-mail: bevmist@polynet.lviv.ua

ORCID 0000-0003-1513-7045

ГІПОТЕТИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ НА ПЕРІОД XIII-XIV СТ. РОЗПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ТА АРХІТЕКТУРИ ВИСОКОГО ОБОРОННОГО МУРУ У МІСТІ ЛЬВОВІ

HYPOTHETICAL RECONSTRUCTION OF THE PLANNING STRUCTURE AND ARCHITECTURE OF THE HIGH DEFENSIVE WALL OF THE MIDTOWN OF LVIV FOR THE 13th-14th CENTURY

© Bevm V.M., Bevm M., 2023

Львів є одним з міст в Україні, яке мало дуже розвинуту систему середньовічних укріплень. Ця система укріплень була збудована у XIII-XIV століттях, багато разів модернізувалася і служила до 18 століття. Проте сьогодні у Львові збереглися у формі архітектурних об’єктів лише малі залишки середньовічних укріплень середмістя – кілька фрагментів оборонної стіни та лише одна оборонна вежа, яка у 16 століття була перебудована у башту. Ці збережені об’єкти відносяться до т. зв. Високого оборонного муру. Це - фрагмент нижньої частини оборонного муру на проспекті Свободи, фрагмент муру та вежа Поворозників (що з’єднані з будівлею Міського арсеналу), фрагмент муру на вулиці Підвальної, до якого прибудовано Королівський арсенал, фрагмент муру та залишки наріжної вежі Римарів, залишки фундаментів наріжної оборонної вежі Шевської, законсервований та надбудований фрагмент муру біля Віденської кав’ярні (проспект Свободи 12), залишки муру у підвалах будинку на площі Міцкевича, 9. Решта залишків Високого муру знаходяться під землею у стані археологічних об’єктів. Ці унікальні об’єкти мілітарного будівництва не взяті на облік як пам’ятки архітектури. Також вони не числяться як пам’ятки археології.

Кожний збережений сьогодні фрагмент міських оборонних укріплень, як правило, є цінним документом своєї епохи і потребує дбайливої охорони і збереження. Тому вивчення архітектури середньовічного оборонного комплексу львівського середмістя, який був створений до появи вогнепальної зброї, має важливе значення як для історії міста так і для історії та теорії вітчизняної мілітарної архітектури. В даній роботі представлено аналіз першого етапу будівництва Високого оборонного муру довкола львівського середмістя та подана гіпотеза щодо його архітектурного вирішення. Окрема увага приділена питанню про планувальну структуру укріпленого поясу. Обґрунтовано гіпотезу, що спочатку оборонний контур Високого муру мав заокруглену форму. Подано аргументацію про безвежовий характер оборонного поясу на першому етапі розвитку його укріплень. На першому етапі

будівництва укріплень середмістя вежі були лише на двох брамах, які називалися Татарська та Галицька. Архітектурне вирішення брам було специфічним. Брам утворювали дві вежі (півкруглі у плані), між якими знаходилися ворота зі звідними мостами. На другому етапі розвитку оборонний Високий мур модернізується, підвищується та будується низка оборонних веж. На третьому етапі змінюється планувальна схема укріпленого поясу. Лінія Високого муру у східному напрямку отримує прямокутний характер з виступаючими назовні вежами та наріжними баштами.

Ключові слова: Львів, середмістя, укріплення, Високий мур, вежі, мерлони, XIII – XIV ст.

Актуальність. Постановка проблеми.

Давні міські укріплення є специфічним видом історичної оборонної архітектури. Поряд із будівлями та спорудами замків, укріпленнями монастирських комплексів та польовими оборонними спорудами, вони формували особливий вид фортифікаційних архітектурно-містобудівних об'єктів. Як правило вони розраховувалися на захист великих територій та мали велику протяжність. При їх будівництві часто поєднувалося вміння як архітектора, будівельника, так і військового інженера. На відміну від замків, не так багато об'єктів міської оборонної архітектури дійшло до нашого часу. Тому кожен збережений сьогодні фрагмент міських оборонних укріплень, як правило, є цінним документом своєї епохи і потребує дбайливої охорони і збереження.

Львів є унікальним містом на карті України власне з погляду розвитку саме міських укріплень. Цю особливість міста підкреслювали багато дослідників історії архітектури. Крім трьох оборонних поясів, що поступово виростали довкола нового середмістя у XIII-XVII ст., у Львові було реалізовано у XVII-XIX ст. ще кілька бастионних оборонних ліній, які включали передміські території (Атлас, 2014). Хоча сьогодні у місті збереглися на поверхні лише малі залишки середньовічних укріплень середмістя. Це окремі об'єкти Високого оборонного муру: фрагмент стіни на проспекті Свободи, фрагмент стіни та вежа Поворозників, що спряжені з будівлею Міського арсеналу, фрагмент стіни до якого прибудовано Королівський арсенал, фрагмент стіни та залишки наріжної вежі Римарів, залишки наріжної вежі Шевської, законсервований та надбудований фрагмент муру біля Віденської кав'ярні. Решта об'єктів Високого муру знаходяться у стані археологічної руїни. Ці археологічні залишки досліджені лише фрагментарно під час виконання інженерних земляних робіт - на кількох відтинках муру на вулиці Лесі Українки, також біля Королівського арсеналу та пам'ятника Федорову (коли фрагментарно відтворено Мулярську вежу), фундаменти вежі Руської брами, залишки вежі Шевської, фрагмент муру на площі Коліївщини, фрагмент муру при роботах з відтворення вежі Крамарської, фрагмент муру у підвалах будинку на площі Міцкевича, 9. Спеціальної програми археологічного та архітектурного вивчення Високого муру у Львові не було реалізовано, хоча вивчення такої пам'ятки має велике теоретичне значення для української архітектури.

В історико-архітектурному опорному плані міста Львова, що розроблявся у 2019-2021 рр., запропоновано взяти на облік як пам'ятку містобудування «Ансамбль забудови пізньосередньовічного «Міста в мурах»» (ІАОП, 2021). Однак автори документації уникають терміну «середмістя», що створюватиме методичні проблеми у наступних фазах розроблення документації, оскільки мурів довкола середмістя було три, а межі пам'ятки містобудування автори встановлюють фактично по лінії Високого оборонного муру. Ансамбль забудови середмістя, на наш погляд, не можна відділяти від цих трьох поясів укріплень, тому межі пам'ятки слід буде уточнювати. Об'єкт датовано XIV-XVIII ст., хоча на території ансамблю є пам'яткові об'єкти з початку XX ст. Високий оборонний мур не позначено у цій документації як пам'ятку архітектури. Також не трактовано його залишки як пам'ятку археології (ІАОП, 2021). Унікальна система фортифікацій середмістя представлена у цій документації всупереч вимогам дуже поверхнево. Високий оборонний мур позначено без вказання веж, башт та брам. Хоча останні суттєво впливали на розвиток розпланувальної структури територій передмість (Бевз, М.,

2021). У третьому томі видання «Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР» (Памятники, 1983) на с. 80 подано під охоронним номером 327 як одна комплексна пам'ятка – «Стіни міських укріплень, кін. XIV - поч. XV ст.». Тобто залишки Високого оборонного муру були взяті на облік як пам'ятка архітектури ще у 1980-х роках. Однак, вони не фігурують як пам'ятка у науково-проектній документації з історико-архітектурного опорного плану. Окремо слід вказати й на те, що в реальності ця пам'ятка не охороняється відповідно до свого статусу. Фрагмент стіни Високого оборонного муру на проспекті Свободи закритий дисгармонійною новою забудовою, яка повністю заховала автентичні рештки цієї оборонної пам'ятки. Інженерні роботи на вулиці Лесі Українки відбувалися без попередніх археологічних досліджень, внаслідок чого частина пам'яткових субстанцій оборонної стіни і веж була зруйнована. Таким чином можна ствердити, що питання вивчення архітектури Високого оборонного муру Львівського середмістя актуальне як в історико-теоретичному, так і в пам'яткоохоронному практичному аспектах.

Аналіз попередніх досліджень за темою.

Огляду джерел та основних наукових праць присвячених історії оборонних споруд Львівського середмістя була присвячена наша стаття у попередньому номері часопису (Бевз В., Бевз Н., 2023), тому в даній публікації ми розглядаємо лише праці тих авторів, які досліджували архітектуру Високого оборонного муру. Розвиток перших двох ліній укріплень середмістя Львова розглядали у своїх публікаціях найдетальніше Я. Вітвіцький (Witwicki, J., 1971), В. Томкевич (Tomkiewicz, W., 1971) та Т. Трегубова (Трегубова Т., Мих Р., 1989; Трегубова, Т., 1996). Частково до цієї теми зверталися й інші дослідники – насамперед історики Львова, що працювали у XIX ст. – Б.Зіморевич (Зіморевич, Б., 2002) та Д. Зубрицький (Зубрицький, Д., 2006). У наш час питання історії укріплень середмістя заторкували В. Вуйцик (Вуйцик, В., 2004; Вуйцик, В., 1994), Я. Відавський (Widawski, J., 1973), Р. Могитич (Могитич, Р., 2000; 1994), Т. Стеців (Стеців, Т., 2006) та інші автори. Проте побіжний аналіз робіт цих авторів показує, що архітектурні особливості Високого оборонного муру залишилися розкритими у цих працях лише частково. Відбувалася переважно дискусія про дату його будівництва та зверталася увага на окремі об'єкти – Галицьку та Краківську брами. Етапи розвитку архітектури Високого муру, зокрема, перехід від вежової до баштової оборонних систем, не розглядалися. Не систематизовані історичні згадки про періоди появи окремих архітектурних елементів Високого оборонного муру – гурдицій, машикулів, дерев'яних галерей з дашками, стрільниць та ін. У нашій попередній публікації ми вказали на чотири головних періоди розбудови Високого муру (Бевз В., Бевз Н., 2023). У даній статі ставимо за мету більш детально розкрити гіпотези щодо зміни архітектурних елементів Високого оборонного муру у перший період його існування – у XIII-XIV століттях.

Мета дослідження.

Зважаючи на наявність нових даних з історії міста та результатів археологічних досліджень, метою роботи є виконати гіпотетичну реконструкцію перших етапів зведення Високого муру і оборонних веж. Зокрема, намагаємося обґрунтувати гіпотезу щодо розпланувальної структури Високого муру та її змін. В роботі також торкаємося архітектури земляних укріплень – ровів і валів, та показуємо перші зміни, що сталися з Високим муром у зв'язку з розвитком середньовічної мілітарної науки – перебудова веж і брам, перетворення веж на башти. Питанню розкриття трансформацій та подальшої долі старих оборонних елементів у час переходу на нову вогнепальну та артилерійську систему озброєнь та оборони плануємо присвятити наступну публікацію, зокрема щодо застосування гурдицій і машикулів для модернізації Високого муру.

Виклад матеріалу дослідження.

Питання про вигляд першого оборонного поясу середмістя замикається на дискусії про виникнення самого середмістя. У цьому питанні немає однастайності у дослідників. За однією версією – середмістя є новим урбаністичним твором і закладається, поряд зі старим містом, створюючи паралельний комплекс з новою ринковою площею і укріпленнями, що зводяться королем Казимиром

після завоювання ним Львова та Галичини на основі надання німецького права (Witwicki, 1971; Tomkiewicz, 1971). Інша група дослідників вказує на суперечності цієї теорії, оскільки існують документальні згадки про існування укріплень Львова наприкінці XIII та у першій половині XIV ст., та вважають, що середмістя у якомусь виді вже існувало тут раніше. Автори другого напрямку слушно вказують, що перша версія не підтверджується історичними фактами (відсутні достовірні дані про заснування нового міста; привілей про надання німецького права не є автентичним і є копією пізнішого походження, а не документом з середини XIV ст.) (Зубрицький, 2002; М. Долинська, М. Капраль (Долинська М., Капраль М., 2014), Р. Могитич (Могитич Р., 1994), Т.Гошко (Гошко, Т., 1996). Тому велика група дослідників, вважають, що середмістя на місці нинішнього, існувало ще у часи до приходу Казимира у Львів.

У зв'язку з таким трактуванням початків середмістя виникає питання – якими були його укріплення? Середмістя не могло закладатися без укріпленого поясу. У нашому баченні виникнення та перший етап зведення оборонної лінії довкола середмістя мав би відбутися паралельно із розплануванням середміської дільниці. Якщо історики притримуються версії про раніше, ніж 1356 р., закладення середмістя, то відповідно слід сформулювати гіпотезу про характер оборонної лінії довкола цього містобудівного утворення. У пошуку відповіді на це питання намілюємо висунути свої гіпотези та аргументи. Головні з них такі.

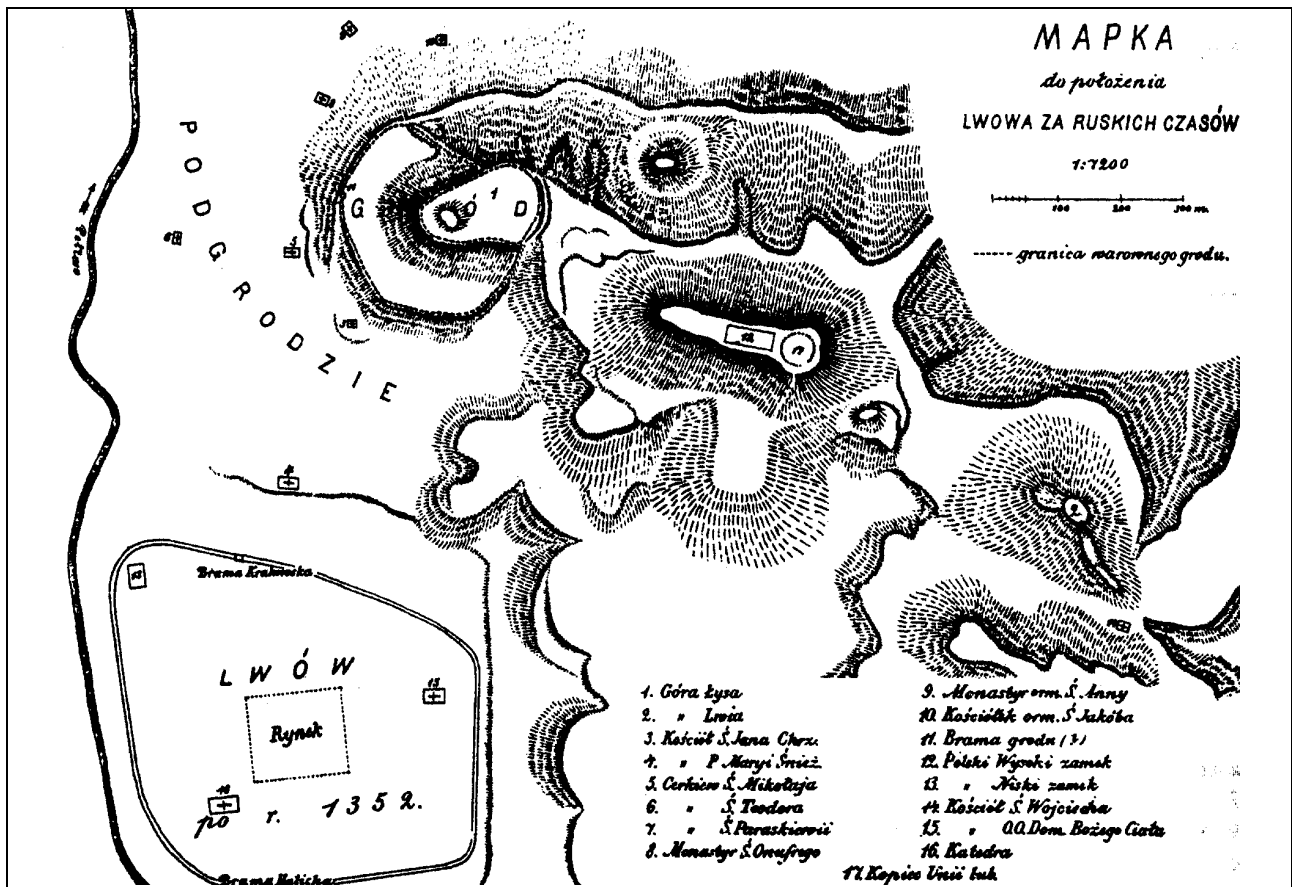

Рис. 1. Реконструкція розпланувальної схеми Львова на період руських часів (тобто, до 1340 р.; середмістя автор підписує « після 1352 р.») авторства Олександра Чоловського (Czolowski, A., 1871). Автор перелічує об'єкти, які існували станом на 1352 р. та позначає їх цифрами: 1 – Лиса гора (позначено D - дитинець?), 2 – гора Лева, 3 – костел Св. Яна Хрестителя, 4 – костел Св. Марії Сніжної, 5 – церква Св. Миколая, 6 – церква Св. Теодора, 7 – церква Св. Параскевії, 8 – монастир Св. Онуфрія, 9 – вірменський монастир Св. Анни, 10 – костелик вірменський Св. Якова, 11 – брама до города, 12 – польський Високий замок, 13 – польський Низький замок, 14 – костел Св. Воцеха, 15 – костел ОО Домініканів Божого Тіла, 16 – катедро, 17 – копець Люблінської унії; історик межі укріпленого города пунктирною лінією (об'єднуючи назвою «город» город-дитинець та підгороддя).

При одночасному розплануванні (розмірюванні) нового міста та закладенні його забудови мала би синхронно розплануватися його оборонна система. Натомість у випадку львівського середмістя, маємо неспівпадіння між прямокутною сіткою вулиць та конфігурацією оборонної лінії, яка на першому етапі мала виразно заокруглену конфігурацію. На це вказує історик О. Чоловський (Czolowski, 1891), який рисує саме таку форму контуру оборонного поясу станом на 1352 р. (рис. 1). Залишки такого заокругленого контуру укріплень спостерігаємо у південно-західному наріжнику середмістя (рис. 5).

Така форма контуру укріплень могла бути створена лише у період до початку XIV ст. Форма замкнутого овалного контуру вказує на існування валу з стіною як основної частини укріплення. Така схема укріпленого контуру була реалізована королем Данилом Романовичем у Холмі (Січинський, В., 1941). Донині там збережено залишки валу з оборонною стіною, який тягнувся довкола середмістя. Зведення цієї лінії укріплень відбувалося у середині XIII ст. У пізніші часи, від середини XIV ст. застосовувалися системи вежового типу, в яких вежі (а не оборонна стіна) відгравали роль основних оборонних елементів системи. Вже у цьому новішому типі укріплень, їх замкнутий контур отримував більш прямокутні розпланувальні форми з прямими відтинками мурів між вежами. Отже, така округла система контуру поясу укріплень вказує, що первісно вона існувала у формі валу (див. наприклад, схему укріплень, яку рисує історик О.Чоловський станом на 1352 р. - рис. 1 (Czolowski, 1891). Згодом ця система могла бути модернізована, шляхом добудови веж та спрямлювання відтинків валу між вежами. Вважаємо, що така операція відбулася у випадку пізніших модернізацій укріплень львівського середмістя. Крім О.Чоловського таку безвежову систему подає у своїх реконструкціях також Ю.Диба (Диба, 2014), датуючи її кінцем XIII – першою половиною XIV ст. (рис. 2). Цікавим фактом є те, що О.Чоловський позначає на своїй схемі такий тип укріплень і для старішої частини міста – города та підгороддя (рис. 1, позначення 1 та G), визнаючи паралельне існування двох містобудівних структур.

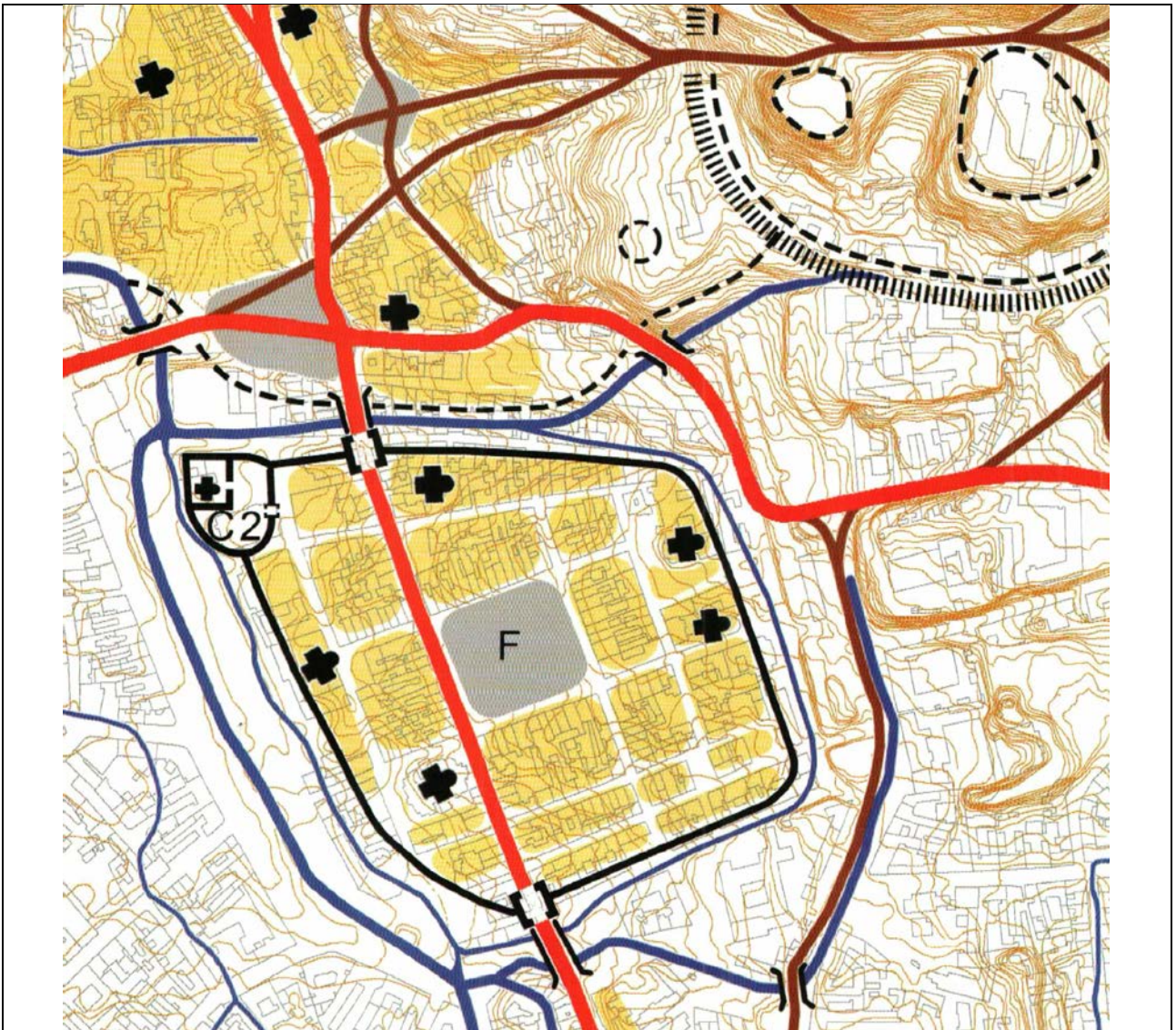
Загалом для розвитку міських укріплень у середньовіччі у проміжку між 1250 та 1350 рр. були характерні еволюційні типові вирішення за такою схемою (Koch, 2005: 396-399; Viollet-le-Duc, 1876):

- вал з фосою та оборонною стіною з мерлонами (лінія валу часто має т.зв. «затоковий» характер – вигнута трохи усередину для можливості фланкуючого поразення нападників);
- вал з фосою, обороною стіною з мерлонами та вежами, розміщеними з внутрішнього боку оборонної стіни;
- вал з фосою, обороною стіною з мерлонами та вежами, розміщеними у специфічний спосіб, коли вежа вистає назовні та всередину відносно лінії стіни; віддаль між вежами як правило 60 м (для поразення нападників ручною зброєю стрілами з луків, арбалетів);
- оборонна стіна з фосою та вежами, що виступають повністю назовні за лінію стіни; замість мерлонів на короні оборонного муру будують дерев'яні гурдиці;
- оборонна стіна з фосою та баштами, що виступають повністю назовні за лінію стіни; мерлони на короні муру будують на т.зв. машикулях, для можливості поразення нападників у підніжжі муру; цей тип укріплень поширюється з появою вогнепальної зброї.

Саме для укріплених систем з оборонних валів характерною є відсутність прямих кутів. Ще одна важлива деталь - відтинок оборонного муру між Низьким замком та місцем пізньої єзуїтської фіртки має легко впуклий характер, що також є свідченням раннього етапу його будівництва. Якщо за джерелами Низький замок зведено у 1270 році (Зіморевич, 2002), такою ж датою будівництва слід визнати цей відтинок Високого муру. Отже, не маємо сумніву що першою оборонною лінією середмістя була система з фосою та валу, на верху якого була бланкована стіна. З якого матеріалу на першому етапі була зведена ця оборонна стіна (дерев'яний частокіл, дерев'яний паркан чи мурована стіна) можемо дізнатися хіба що з археологічних досліджень у майбутньому. Особливо важливу інформацію з відповіддю на це питання могли б дати археологічні розкопки у районі площі Міцкевича (Бевз, М., Лукомський, Ю., 2023).

Якщо притримуватися гіпотези, що середмістя постало у третій чверті XIII ст. (у 1270 р.), то його укріплення, зважаючи на їх довжину, ймовірно, були земляно-дерев'яними. Можливо, це був вал з частоколом або зі зрубно-клітковою стіною. Вежі дерев'яні ймовірно були лише на брамах. Якщо ж середмістя розплановується наприкінці XIII ст., то більша ймовірність, що на валі могла бути мурована стіна з мерлонами. Мурованими також могли бути й надбрамні вежі. Об'єкти ці мали б мати риси романського архітектурного стилю й романських будівельних технік, подібно як це спостерігається у оборонній системі замку Данила Романовича у Холмі, що зводився у середині XIII ст. Зокрема для романської оборонної архітектури характерним було проектувати браму у формі двох півкруглих веж, між якими знаходилися ворота зі звідним мостом. Такий тип брам має корені ще у римській архітектурній традиції і уживався зрідка у середні віки до початку XIV ст. Дотепер збереглася така брама з готичними перебудовами у Валенсії. Залишки саме такого типу брами віднайдено археологічними розкриттями у місці львівської татарської брами, про що було викладено детально у дипломній роботі студента кафедри архітектури та реставрації Тараса Стеців. Робота виконувалася під нашим керівництвом (М.Бевз) у 2000 р. (Стеців, 2000). Згодом ця робота була опублікована у віснику інституту «Укрзахідпроектреставрація» (Стеців, 2006).

Рис. 2. Гіпотетична реконструкція розпланувальної структури Львова на період кінця XIII – до середини XIV ст. (Діба, 2014).

Цей двоверховий комплекс брами як елемент оборонної системи середмістя був невідомий для В.Томкевича та Я.Вітвіцького, як зрештою й для інших пізніших авторів, які писали про львівські укріплення. Тому він відсутній на відомому плані укріплень середмістя в праці Я.Вітвіцького (Witwicki, 1971) і В. Томкевича (Tomkiewicz, 1971).

Притримуючись гіпотези про більш ранню, ніж 1356 р., дату заснування середмістя, і тому, реконструюючи перший етап існування поясу укріплень, звернемося спочатку до аналізу схем міста тих авторів, які мали подібну інтерпретацію. Варто звернути увагу на версію О.Чоловського (рис. 2). Автор рисує овальну лінію укріплень (мабуть вал і стіна) довкола середмістя, не виділяючи Низького замку. Місця брам він позначає умовним значком, не рисує їх плану. Можемо додати до його схеми муровані брами двоверхового типу, адже існування Татарської брами у двоверховій формі не було відомо у часи написання праці О.Чоловським.

Окремим питанням з раннього етапу будівництва укріплень середмістя є час появи веж у контурі укріплень. Як ми вже вище показали існують припущення і планувальні реконструкції укріпленого поясу (Czolowski, 1871; Диба, 2014), які вказують на існування лише валу та оборонної стіни на ньому у перший період закладення середмістя. Вважаємо їхні гіпотези цілком слушними і відповідними для свого часу. Вежі повинні були б з'явитися у наступний період, коли відбувалися модернізація і покращення укріплень. За письмовими згадками хронології оборонних робіт можна було б висунути гіпотезу, що перший безверховий тип існував у 1270 рр. У наступний період у 1280-ті роки пояс укріплень був зміцнений будівництвом мурованих веж, які дозволили протистояти пізнішим татарським облогам міста. Аналізуючи цей аспект будівництва лінії укріплень довкола середмістя, слід вказати на ігнорування багатьма авторами стандартів фортифікаційного будівництва, яке підтвержене багатьма прикладами європейського містобудування, коли середмістя переживають поступові фази розвитку оборонної системи за принципами: 1 етап – вал, фоса, оборонна стіна з мерлонами, брами з високими вежами; 2 етап – фоса, Висока оборонна стіна з вежами та мерлонами, брами з високими вежами з подвійними воротами і передбрамною коморою, звідний міст; 3 етап – надбудова на Високому мурі та вежах дерев'яних гурдицій замість мерлонів; 4 етап - перебудова веж у башти, машикулі замість гурдицій, поглиблення фос, додавання додаткових башт для оборони брам; 5 етап – побудова ще одного низького муру з бастеями та фосою зовні високого муру, паралельно до нього (Viollet-le Duc, 2007).

В публікації з історії Львова (Капраль, 2014) у розділі про фортифікації зустрічаємо твердження про перший етап будівництва середміських укріплень з Високим оборонним муром, які були виконані на засадах «баштової оборонної системи» (Оконченко, 2014: 44). Баштова система розвивається з появою вогнепальної зброї, тобто це, приблизно, 4 етап розвитку традиції середньовічного оборонного будівництва. Автори розділу не враховують також думки висловленої у попередніх розділах щодо існування безверхового (рис. 2) та вежового характеру оборонних укріплень середмістя (Диба, 2014). Існують документальні, так і натурні підтвердження існування вежового типу укріплень високого муру. У описі укріплень Львова королівського інженера Аврелія Пассаротті з 1607 р. вказано, що «Оборона міста в коло та довкола не є ґрунтовною, оскільки має навколо мури з вежами чотиригранними і недосконале прикриття округлими вежами (мабуть правильніше – округлими баштами В.Б.), що зведені за стародавнім звичаєм ...» (Witwicki, 1971). Під округлими вежами італієць мав на увазі укріплення Низького муру, а вони однозначно були зведені у формі башт.

Уважний погляд на збережену досьогодні вежу Поворозників показує, що первісно це була чотиригранна кам'яна вежа, яку згодом перебудовано у башту. Нижню первісну її частину до висоти 6 м залишено при перебудові у формі квадратного плану, а верхню частину розібрано та зведено з цегли у формі восьмигранника. При цьому стесано на кутах чотирикутну кам'яну форму наріжників до восьмикутної форми (рис. 3). Те, що наріжники кам'яного муру стесані добре видно при уважнішому розгляді. Цегла, з якою мурована верхня новіша частина об'єкту, датується початком XVI ст. Отже перетворення цієї вежі на башту відбулося у XVI ст., уживаючи нового матеріалу та інших технологій.

Літописні згадки засвідчують наявність у Львові потужних укріплень вже у часи правління Данила Романовича. Так, 1259, щоб не провокувати ворожих дій монголів, король Данило був змушений навіть їх розібрати. Проте вже 1287 військо золотоординського хана Телебуги не змогло здобути укріпленого Львова й обмежилось тим, що тримало місто в облозі 2 тижні (Ісаєвич, Я., 2005). Щоправда ми не знаємо про які саме укріплення йдеться у літописних рядках. Проте, судячи з характеру літописних згадок, йдеться не лише про замок, але й про місто в цілому. Слід зауважити, що на той час як правило місто та замок творилися у комбінований дво- або тричастинний спосіб: город-посад; город-підгороддя-посад. Прикладом такого тричастинного міста, обведеного валом довкола посаду, з ще одним валом довкола підгороддя та з мурованим замком-городом, що їх було зведено Данилом впродовж короткого часу, виступав Холм. Отже Львів не міг суттєво відрізнитися від Холма. Дискусія зводиться до того - яке місто мав на увазі літописець пишучи про Львів. Чи існувало вже тоді середмістя біля Низького Замку (те яке ми маємо й нині)? Чи посад-місто було у районі площі Старий Ринок, чи у районі площі Осмомисла, чи на південь від Високого замку?

Рис. 3-4. Єдина частково збережена оборонна вежа (Поворозників) Високого муру. Фото – М. Бевз, 2023.

У версіях істориків про перший етап закладення середмістя та середміських укріплень знаходимо низку суперечностей про що ми наголошували вище. В книзі «Львів. Атлас історичних міст» подано версію про 1270 рік, як дату заснування середмістя і констатовано, що у 1288 році татарське військо облягаючи Львів, штурмувало укріплення заснованого на магдебурзькому праві середмістя з ринковою площею посередині (Диба, 2014). Подібно Д. Зубрицький згадує, що у 1289 р. місто було укріпленим (Зубрицький, 2006).

Б.Зіморович у своїй хроніці висвітлює, що у 1270 р. князем Левом зводиться Низький замок, а біля замку селяться княжа служба, стражі-прибічники, челядь, інші придворні. Важливою є його твердження, що селяться вони «на зразок містечка під замком» (Зіморович, 2002: 50). Також він вказує низку інших цікавих фактів першого етапу існування поселення, наприклад, - «...Лев зайнятий розбудовою міста» (Зіморович, 2002: 54) та, що місто «носить назву – Львагород». Важлива його фраза про те, що «князь Лев, приголомшений подвійною поразкою від польських військ Лешка Чорного у

1276 р. ... зайнявся мирними справами, а також: подальшим упорядкуванням і укріпленням міста» (Зіморевич, 2002: 58).

Характеризуючи пізніші події, автор згадує також про те, що «Львів хоробро оборонявся (перед литвинами і мазурами) та, що ці військові дії звершилися угодою 1327 року» - укладення воєнного союзу з Тевтонським орденом Юрієм II Тройденовичем (Михайловський, В., 2013). Водночас він згадує у зв'язку з цими подіями про існування брам - «...закривши міські брами перед чужими володарями» (Зіморевич, 2002: 61). Хоча не всі історики вважають згадки про військові дії та боротьбу за Львів у цей час такими активними (Мицько, 2002), впевненість Зіморевича у існуванні укріпленого міста з брамами виглядає переконливо. Від 1323 р. до 1340 р. у Львові правив Юрій II Тройденович (його Зіморевич називає Болеславом). Саме з роками його правління історик пов'язує початки «німецького Львова». Думаємо інформацію історика про існування у 1320-ті роки міських брам не слід ігнорувати. Тобто наведені вище дані свідчать, що частина поселення біля Низького замку була оточена укріпленнями, які кілька разів вдосконалювалися, та укріплення ці мали дві брами. Частиною міста, яка спряжена укріпленнями з Низьким замком є середмістя розплановане на засадах німецького права (рис. 5).

Найважливішим підтвердженням цієї теорії є нотатка Б. Зіморевича під датою 1340 р. про те, що «Лев ... збудував першу оселю у місті, яку згодом Казимир ... знищив вогнем і в короткий час на тих же згарищах збудував новий Львів, зміцнений подвійним муром, замком і сторожею» (Зіморевич, 2002: 65). Середмістя, зведене Левом Даниловичем, уже існувало до приходу Казимира, було ним спалене та в короткий час відбудоване. Фраза про «короткий час» відбудови міста переконує, що знищення не були кардинальними. У цій згадці Зіморевича дивною є фраза про подвійний мур. Низький мур (тобто другий мур) у Львові постає значно пізніше від часів Казимира – після 1410 р.

Слід підкреслити, що Б. Зіморевич кілька разів у своїй хроніці наголошує тезу, що казимирівський Львів постає на місці старішого міста. Зокрема, згідно з його версією у 1345 році Казимир на прохання люду, який жив у долині, оточив поселення кам'яним муром з багатьма вежами. Автор підкреслює, що фортеця ця була першою серед руських замків. Мабуть, автор мав на увазі, що вона найкраще з-поміж усіх міст укріплена. Не можна довіряти повністю датуванню подій з будівництва укріплень 1345 роком, яке пропонує Зіморевич. В силу політичних обставин ця діяльність не могла відбутися тут до 1349 р. Як слушно зауважив інший історик Д.Зубрицький, якщо й можна погодитися з твердженням Зіморевича про якісь роботи щодо зведення укріплень нового міста у часи Казимира, то слід розуміти, що це не могло бути абсолютно нове місто, а перебудова існуючого (Зубрицький, 2006). Отже у черговий раз напрошується висновок, що казимирівське поселення постає шляхом перебудови старого міста, яке було зведено Левом Даниловичем. Слід розуміти умовність вживання Зіморевичем терміну Казимирівський Львів. Казимирівські ініціативи були спрямовані на уже існуюче поселення: «...Казимир, погодившись на прохання люду, що мешкав у ближній долині у великій кількості і жалівся, що дома їх виставлені для неприємельських нападів..., оперезав ту низину, оточену пагорбами, кам'яним муром, зміцнив численними вежами» (Зіморевич, 2002: 62). У цій інформації слушною можна вважати згадку про додавання до лінії укріплень численних веж.

Не можна обійти увагою нотатки про заснування міста авторства Мартина Груневега. Опис історії міста створювався Груневегом на підставі архіву Домініканського монастиря (Ісаєвич, 1996) і датований трохи ранішим часом ніж хроніка Зіморевича. Проте автор подібно до Зіморевича зазначає – «... А тоді князь Лев почав під своїм замком вимірювати місто, проголосив для нього вольності і подбав також, щоб місто навечно користувалося його ім'ям і гербом...» (Ісаєвич, Я., 1996). Фраза Груневега про те, що князь «почав вимірювати місто» дуже точно передає середньовічний процес локації, надання території та розparcelювання самоврядного середмістя. Місто за Груневегом постало під Низьким замком. У цьому аспекті його теорія співпадає із даними Зіморевича і є ще одним підтвердженням закладення львівського середмістя наприкінці XIII ст.

За Зіморевичем у 1366 році Казимир у черговий раз побував у Львові і його присутність додала запалу містянам з прискорення будівництва міських і замкових укріплень. Можна припустити, що після 1349 р. могли відбуватися якісь роботи з модернізації укріплень середмістя, але стартували вони у ширшому вимірі в 1366 р. Будівництво лінії укріплень з вежами та оборонним муром протяжністю більше ніж 1700 м не могло бути реалізованим за 1-2 роки. Тому зрозумілою є фраза про пришвидшення будівництва укріплень.

Очевидно, що у всіх вище перелічених згадках про львівські міські укріплення мовиться про Високий оборонний мур.

Найдетальнішим викладом біографії Високого муру залишаються донині роботи В.Томкевича та Я.Вітвіцького. Томкевич послідовно висвітлив у своєму дослідженні історичні події та прив'язав до них зміни у оборонних структурах міста та його замків (Tomkiewicz, 1971). Проте, якщо знайомишся з їхніми працями, то виявляється, що автори реконструюють будівництво укріплень на основі хронік Б.Зіморевича та Д.Зубрицького. Особливо, це проявляється у реконструкції подій другої половини XIV-XV ст. та пізнішого часу. Проте незрозумілим є те, що ці автори повністю ігнорують інформацію Зіморевича та Зубрицького про існування міських укріплень у XIII та першій половині XIV ст. Їхню постанову можна пояснити небажанням розшифрувати діяльність українсько-руських, литовських чи угорських правителів міста. Простішим з наукового погляду виходом для себе автори обрали лінію - розпочати оборонну біографію Львова часами Казимира Великого, не занурюючись у глибший аналіз подій попередньої доби. Враховуючи таку ситуацію, ми нижче пробуємо реконструювати фази оборонного будівництва у львівському середмісті, доповнивши хронологію В.Томкевича, даними з попереднього доказимирівського етапу.

Викладаємо у скороченій формі гіпотези щодо послідовності оборонного будівництва у Львові у версіях різних авторів:

З літописних рядків відомо, що у 1259 король Данило був змушений розібрати укріплення Львова (Капраль, 2014). Найімовірніше це були укріплення замку (города), оскільки саме вони були осередками влади, арсеналами, основними пунктами довготривалої оборони.

У хроніці Б.Зіморовича вказується, що у 1270 р. князем Левом зводиться Низький замок, а біля замку твориться поселення «на зразок містечка під замком»; історик Л.Войтович сверджує, що на початку 1270-х років Лев Данилович переносить свою столицю з Перемишля у Львів (Войтович, 2012), у центр своїх володінь. Політична ситуація також дозволяє йому приступити до відновлення зруйнованих з наказу Бурундая укріплень. Творення столичного міста цілком логічно передбачало не лише побудову чи відбудову замку, але й укріплення самого міста. Опосередковано ця діяльність Лева підтверджується археологічними знахідками. Як слушно зауважив Войтович знахідки дерев'яних конструкцій датованих 1270-1290 роками у районі пізнішого міського арсеналу цілком вписуються у процеси будівельної діяльності князя (Войтович, 2012: 105). Згідно зі згадками у хроніці львівських доміканців їхній монастир постав на місці палацу князя Лева (Войтович, 2012: 105). Існування княжого палацу чи двору не у городі-замку, а поза його межами є дуже цікавим явищем і досить трудним для пояснення. Єдиним логічним аргументом у розв'язанні цього питання може бути хіба те, що зведення світської резиденції тут відбувалося на прохання дружини Лева Констанції. Відомо, що вона опікувалася домініканським орденом і саме тому ця дільниця пізніше була надана на її прохання львівським монахам-домініканцям. Існування в 1270-х роках тут княжого палацу є безсумнівним свідченням факту, що середмістя було вже уфортифіковане і резиденція була під захистом міських укріплень.

Наступні рядки хроніки Зіморовича підтверджують ініціативи князя з розбудови міста: у 1276 р. Лев «...зайнявся мирними справами, а також: подальшим упорядкуванням і укріпленням міста». У цих згадках важливим є те, що об'єктом діяльності Лева були не замкові, а саме міські укріплення.

Історик та археолог Ізидор Шараневич вважав, що найстаріша дільниця Львова, яка була знищена за вимогою хана Бурундая в 1259 р., пізніше не відродилася і нове місто було зведено у новій дільниці в 1283 р. за ініціативою Лева Даниловича (Janeczek, A., 1994).

У 1288 військо золотоординського хана Телебути не змогло здобути укріпленого Львова й обмежилось тим, що тримало місто в облозі 2 тижні. Двотижневу облогу могло витримати справді добре укріплене поселення. Облягати нападники мали б не замок, а ціле поселення. Слід зважити, що ординці мали добре розвинуту облогову техніку, тому їхня відмова від штурмів вказує на справді реальні міцні укріплення комплексу міста та замків. Історик Л.Войтович, так пояснює чому хан не рішився штурмувати Львова, а лише тримав його в облозі: «... тут може бути лише одне пояснення: відбудовані укріплення Львова були потужними раз хан не ризикнув їх штурмувати» (Войтович, 2012: 148).

Д. Зубрицький згадує, що у 1289 р. місто було добре укріпленим. Це ще одне підтвердження того, що літописні згадки про належно укріплене місто були підтвержені іншими джерелами.

Період правління Юрія II Тройденевича від 1323 р. слід відрховувати умовно як початки «німецького Львова» (Зіморович, 2002). На думку автора у місті була значна кількість німецьких колоністів. Цей фактор вважаємо також є підтвердженням існування укріпленого середмістя.

У хроніці Б. Зіморовича - «Лев ... збудував першу оселю у місті, яку згодом Казимир ... знищив вогнем і в короткий час на тих же згарищах збудував новий Львів, зміцнений подвійним муром, замком і сторожею» (Зіморович, 2002: 65). Автор говорить лише про один замок (очевидно, мовиться про Низький, оскільки згадується, що замок зміцнює місто; саме Низький замок був з'єднаний з міською оборонною системою, творячи міцне спільне укріплення). Згадка про подвійний мур тут є дуже загадковою і, мабуть, це є помилкове твердження. Ймовірно автор неправильно датував зведення Низького муру у час Казимира, хоча це відбулося значно пізніше.

Отже, історичні факти доводять, що нове середмістя було зведене, починаючи від 1270 року Левом Даниловичем разом із побудовою Низького замку. Логічно припускати, що це нове місто розпланувалося разом з власними укріпленнями. Дослідники з історії містобудування стверджують, що як правило закладення нового середмістя супроводжувалося розплануванням головної площі та кварталів, а також створенням укріпленого поясу довкола, що на першому етапі складався з валу та рову (Krassowski, 1990). У наступні роки міські ділянки розбудовувалися, а також виростали оборонні стіни і вежі на валах, будувалися оборонні брами на в'їздах. Перший контур укріплень з рову та валу отримував заокруглену форму, тому що інакший нарис отримати у такій конструкції було неможливо. Саме такий заокруглений контур відчитується і у первісній структурі укріплень львівського середмістя. Датувати його зведення слід 1270-ми роками (рис. 5). Сучасний дослідник біографії Лева Даниловича Леонтій Войтович також вважає, що надання німецького самоврядного права новозаснованому середмістю відбулося у 1270-х роках, наводячи приклад існування такого права за Лева Даниловича у Перемишлі (Войтович, 2012: 109).

Хронологія наступних подій, пов'язаних із розбудовою середмістя:

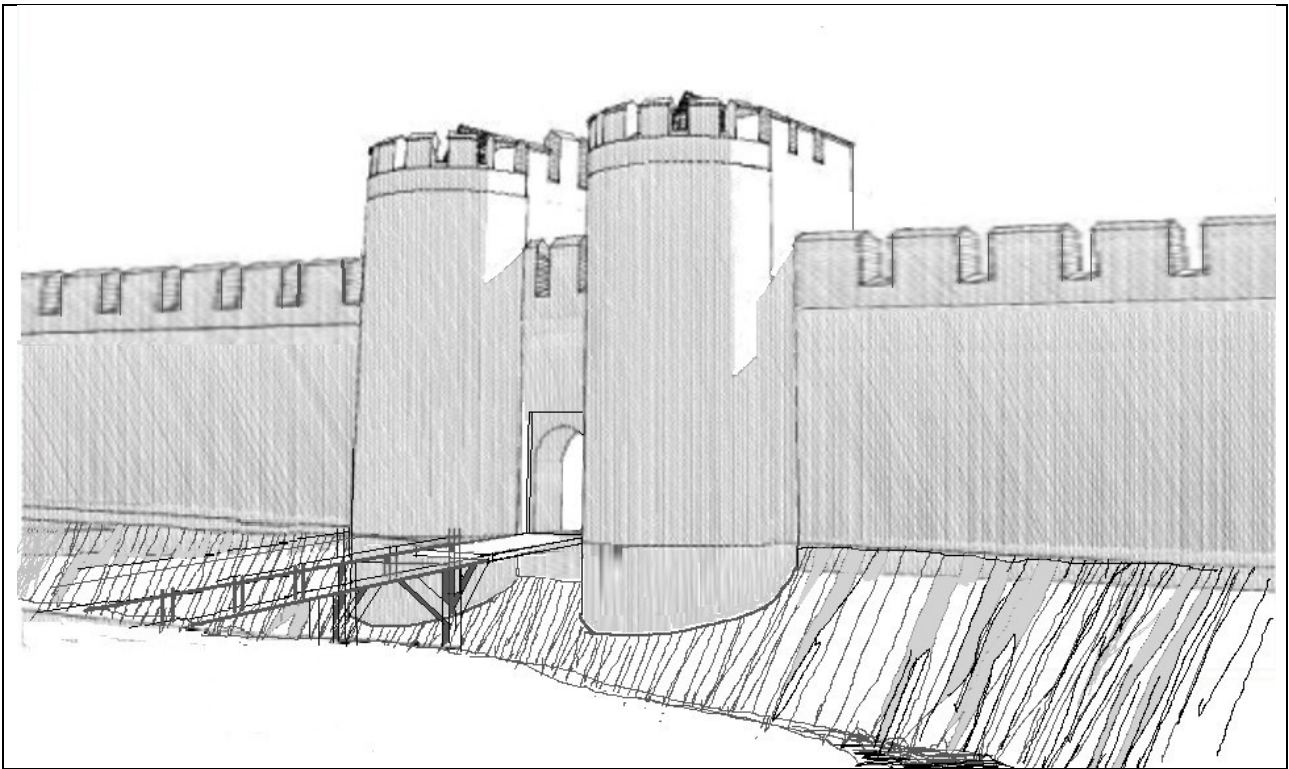
У 1345 році Казимир на прохання люду, який жив у долині, оточив поселення кам'яним муром з багатьма вежами (Зіморевич, 2002). Це датування Зіморевича є неправильним, оскільки Львів належав у цей час до 1349 року Любартові (Котлобулатова, І., 2009).

Стверджуючи, що Нове місто постало у боях за Галичину між Казимиром та Любартом, автор (Tomkiewicz, 1971: 95) не дає відповіді у якій формі та в яких межах існувало старе місто. Закладення середмістя сталося на його думку після 1353 р., коли у баталіях було знищено старе дерев'яне місто. Томкевич В. вважає, що надання привілею німецького права у 1356 р. було підтвердженням постанови нової ділянки у формі нерегулярного чотирикутника. Нове місто поставало не на давньому місці, а на новому, з новою більш сучасною системою укріплень (Tomkiewicz, 1971: 96). Перстень оборонних мурів становив загалом протяжність у 1700 м. Це був периметральний мур з бланкуванням. У лінії Високого муру було дві брами – у північному та південному пряслах. Мур мав зовні фосу і ще один земляний вал з палісадом.

На відміну від Томкевича, Зубрицький піддає сумніву автентичність привілею 1356 р. оскільки він зберігся у копії XV ст. і неузгоджується з кількома іншими позиціями історичних документів і фактів. Історик притримується версії про існування середмістя ще у часи до надання привілею 1356 р. на самоврядування (Зубрицький, 2006).

За Зіморевичем у 1366 році Казимир побував у Львові і відбулося прискорення будівництва міських і замкових укріплень.

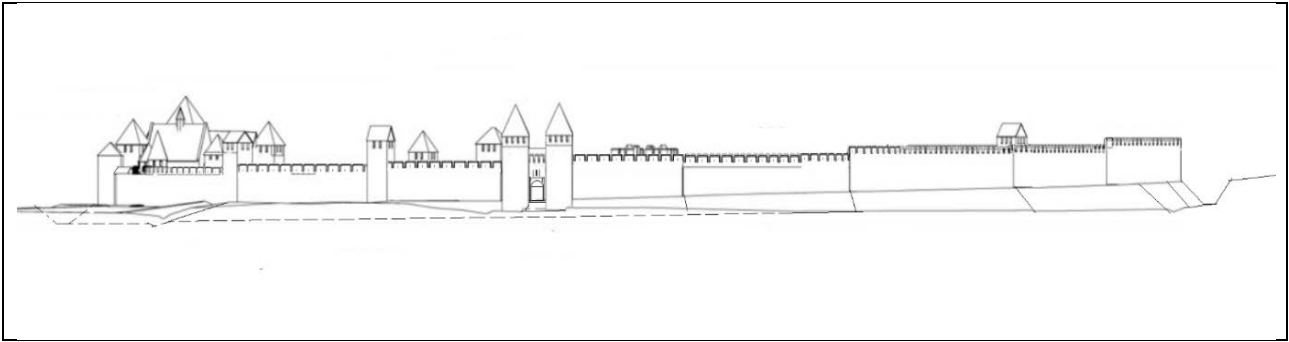
Рис. 6. Гіпотетична реконструкція вигляду Татарської брами у період середини XIV ст. (В.Бевз).

Від 1372 до 1378. Галичина та Львів знаходяться під патронатом Владислава Опольського, який був васалом угорського і польського короля Людовіка I Великого і правив у статусі намісника Королівства Русі. Владислав мав далекі династичні права на Русь - його бабусею була Гремислава Всеволодівна, донька белзького князя Всеволода Мстиславича і племінниця галицько-волинського князя Романа Мстиславича (Opolskyi, 2023). Про роки діяльності Владислава Опольського чомусь у Томкевича зовсім немає згадок, хоча його робота з урбанізації краю та будівництва замків і міст досить відома. Очевидно авторам хотілося применшити значення угорського ставленика на Русі. Можна не сумніватися, що за Владислава фортифікаційні роботи у Львові проводилися. Слід рахуватися з фактом, що він отримав Львів за спадковим правом, як споріднений з Романовичами, тому мав наміри правити тут пожиттєво.

Належить теж звернути увагу, що у 1372 король Угорщини і Польщі Людовік I Великий Анжуйський передав Королівство Русь "з містами й населенням у вічне управління" князеві Владиславу Опольському (Ісаєвич, 2008). Тобто, отримавши міста та землю та знаючи про їх надання довічно, він не міг не чинити кроків щодо укріплення та розбудови своєї власності. Те що його правління тут планувалося на постійно свідчить карбування ним монети «руського гроша» (Шуст Р, 2004). Знахідка кам'яної форми із написом «Володислав король» українською мовою археологом Юрієм Лукомським при розкопках на вулиці Федорова (Лукомський,) може бути цікавим доказом діяльності Владислава Опольського. Адже напис можна інтерпретувати як пов'язаний з Опольським або з правителем пізнішого часу - особою Владислава Ягайла. На наш погляд значно більші шанси мав би мати у прив'язці до цього твору В. Опольський. Оскільки він більше часу безпосередньо перебував у Львові у часи свого правління.

У 1381 р. згорів повністю Низький замок, з чого Томкевич робить висновок, що він був цілковито дерев'яний (Tomkiewicz, 1971: 98). Щоправда автор не наводить достатніх аргументів на користь такого припущення. Згоріти повністю міг і мурований об'єкт. Замок було відбудовано відразу ж у наступні роки.

В 1382 вже згадується існування Галицької брами. А в 1386 згадується вперше брама Татарська (пізніша Краківська) (Зіморевич, 2002: 96). Обидві були зі звідними мостами.

Рис. 7. Гіпотетична реконструкція вигляду південного прясла Високого оборонного муру Львова станом на кінець XIII – початок XIV ст. (автор – В.Бевз).

У 1387 р. королева Ядвіга застала Львів добре укріпленим, трудним для завоювання (Tomkiewicz, 1971: 98). Тобто угорці, які володіли містом після Владислава Опольського не лише відбудували середмістя, але й «давні фортифікації утримували в порядку» (Зіморевич, 2002). У цьому місці автор не говорить про будівництво укріплень, а лише констатує їх належне утримання.

В 1394 р. привіз король Ягайло до міста перші гармати та 6 бочок пороху. Від 1404 р. у міських документах фігурує посада пушкаря. У 1405 р. за мурами міськими (тобто в середмісті) мешкало 597 родин.

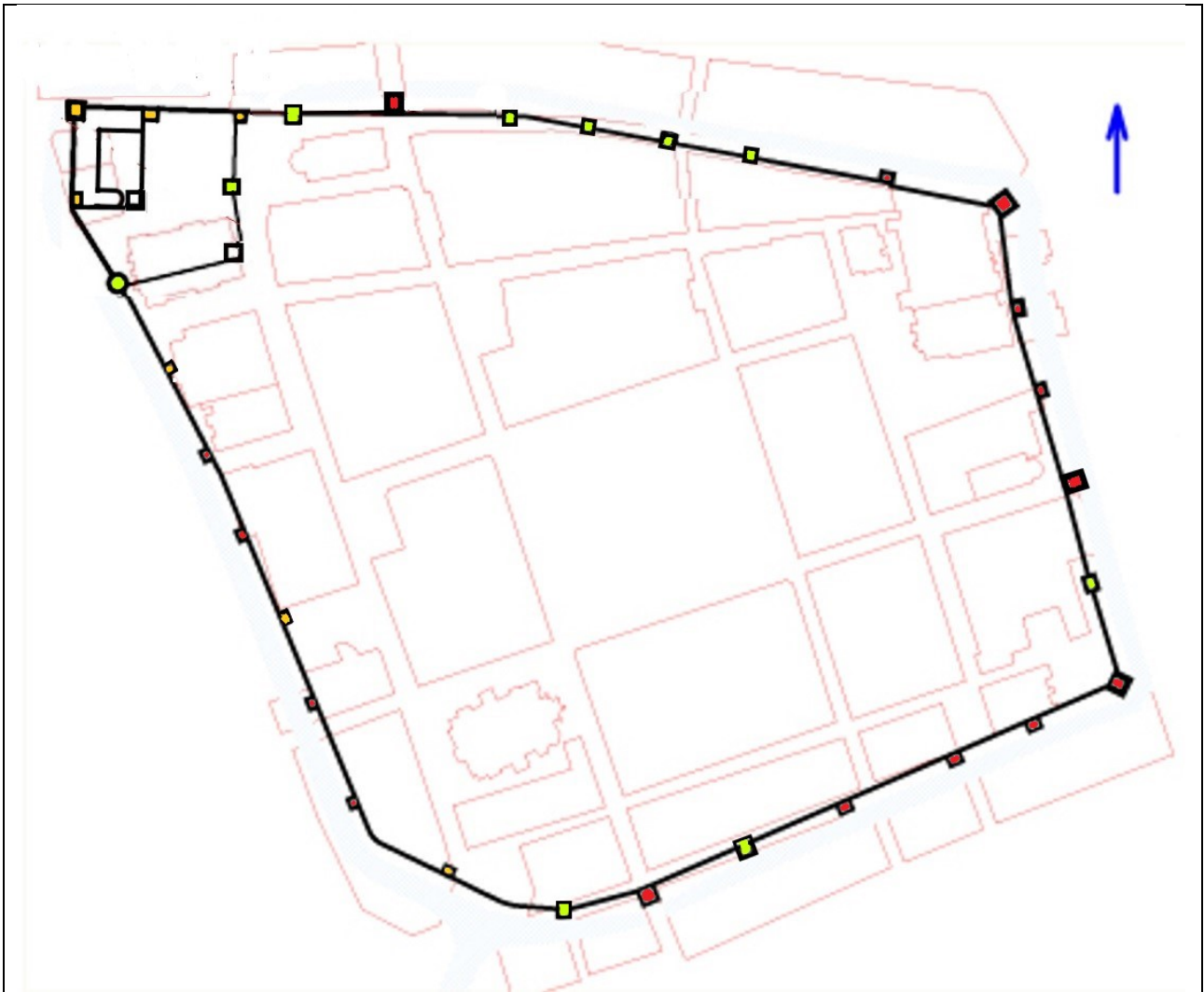
У 1408 р. рада видала розпорядження про будівництво металевих артилерій: кожний цех за свій кошт мав збудувати по одній великій куші (Tomkiewicz, 1971: 98). Існує посада міського слюсаря (szychterza).

У перші роки XV ст. місто вирішило приступити до модернізації системи укріплень – будівництва веж, підвищення земляного валу, оточення міста другим поясом оборонного муру. Реалізація плану тривала близько 40 років. У книгах міських видатків за 1408-1410 рр. постійно стикаємося з витратами на зведення мурів і поглиблення фос. Влітку 1410 р. на зміцнення мурів, будівництво веж видано 54 копи грошів, а на поглиблення фос – 20 коп. Від 1410 року починається будівництво Низького оборонного муру, яким середмістя оточено лише з трьох сторін. Західна сторона від ріки Полтви, як більш захищена водною перешкодою, залишилася без другої лінії оборони.

Від 1404 р. будується вежа Кушнірська над татарською брамою. Дещо пізніше будується вежа Кравецька на Галицькій брамі. Ці брами у той час були подвійні – мали добудовану зовні т.зв. «шию» з двома стінами, між якими був звідний міст над фосою, а зовні ще одні ворота. У 1407 р. міст при Галицькій брамі був мурованим, при татарській – дерев'яним. У 1431 р. нарешті повністю завершено будівництво Кравецької вежі (Tomkiewicz, 1971).

У 1425-1428 рр. місто видало на оборонну систему 4 118 коп грошів (Зубрицький, 2002). У 1425 р. підвищено Високий мур, зведено нові мерлони та гурдиції (Зіморевич, 2002). Ця дата дуже важлива, адже будівництво гурдицій на стінах знаменує новий етап оборонної архітектури. У 1431 р. деякі цехові вежі були настільки викінчені, що мали свою сторожу (Зубрицький, 2002).

Після татарського наїзду у 1438 р. місто отримало 100 польських гривень на ремонтні роботи та викінчення веж.

Рис. 8. Гіпотетична реконструкція 2 та 3-го етапу будівництва Високого оборонного муру. Зеленим кольором позначено вежі, які зводяться у 1340-1360-их роках у формі наполовину виступаючих назовні муру, наполовину всередину. Червоним кольором позначено бапти, які зводяться у 1360-1390-ті роки, як об'єкти, що повністю виступають назовні муру, демонструючи готичні оборонні правила (опрацювання: В. Бевз, М.Бевз).

За Томкевичем на 1445 рік були готові і роздані цехам такі вежі: Кушнірська (над брамою), Міховиків (також, бляхарів та миловарів), Мечників, Ткачів, Шапкарів-сідлярів, Пивоварів-медоварів, Римарів (наріжна), Мулярів, Поворозників-токарів, Шевська (наріжна), Гончарів-котлярів, Кравців (над брамою), Бондарів-столярів-стельмахів, Різників, Ковалів-слюсарів-іглярів, Крамарів, Пекарів, Золотників (біля Низького замку). Тут не згадуються вежі у Низькому замку. Віддаль між вежами дорівнювала 60 м. Загалом автор вважає, що було у місті в XV в. 22 вежі – частина відсутня в його списку з неясних причин, - чи то з приводу їх будівництва, чи руїни (Tomkiewicz, 1971).

Рис. 9. Характер кам'яного мурування (Вчисокий мур на проспекті Свободи). Фото М. Бевз.

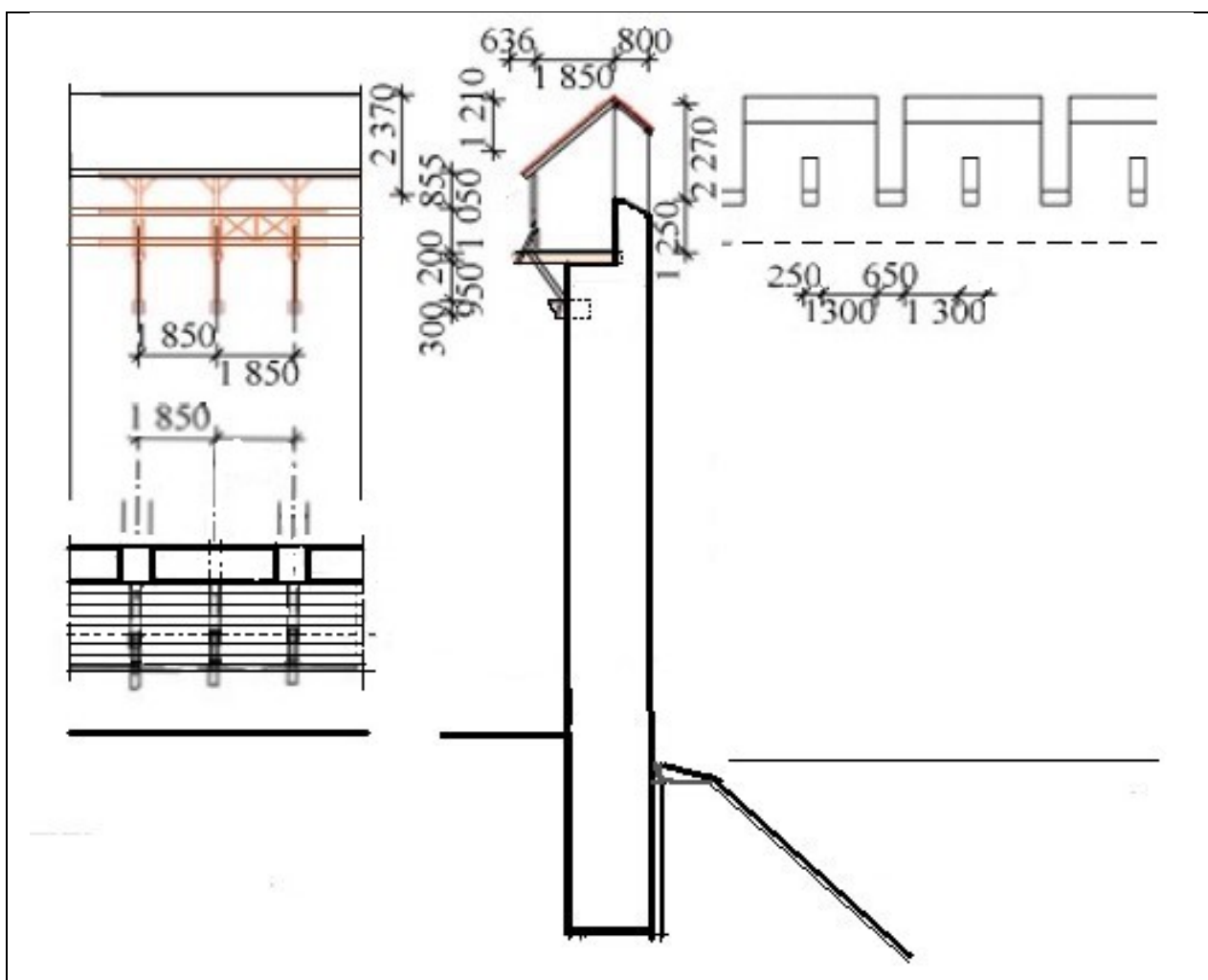
Рис. 10. Характер кам'яного мурування (Високий мур у стіні Міського арсеналу). Фото М. Бевз.

Найбільше інформації про архітектуру Високого муру та веж-башт можемо знайти у т.зв. «Пластичній панорамі Львова» Януша Вітвіцького, де він відтворює Львів станом на 1775 р. (Witwicki, 1971). У макеті відтворено всі оборонні межі і брами, а також Високий і Низький оборонні мурі довкола середмістя. Аналіз цієї праці показує, що кожний з об'єктів макету відтворений дуже детально до

найменших дрібниць. Проте у своїй праці Я.Вітвіцький прагнув зобразити Львів станом на кінець XVIII ст., тому автор свідомо був змушений ігнорувати всі інші матеріали про архітектуру Високого муру раніших періодів. Крім того від часу створення макету у 1931-1946 рр. у центрі Львова проведено багато нових археологічних досліджень, результати яких дозволяють по-новому глянути на вирішення багатьох елементів середньовічного Львова. Відомо також, що деяка частина матеріалів не була детально опрацьовано Я.Вітвіцьким з об'єктивних причин. Автор зібрав майже усі доступні на той час іконографічні матеріали. Проблема, з якою зіткнувся Вітвіцький – відсутність іконографічних матеріалів або просто згадок чи описів по деяких ділянках.

У працях інших авторів є багато розбіжностей, зокрема, стосовно часу закладення середмістя, локалізації старого та нового міста, характеру будівель, що їх знищували пожежі 1353, 1381 та інших років.

Рис. 11. Гіпотетична реконструкція архітектурних форм Високого оборонного муру між вежами Поворозників та Шевською, який з'являється тут за нашою версією на 2-му етапі будівництва (автор - В. Бевз, М.Бевз). Мур збережений у первісній формі до висоти пунктирної лінії.

Є лише два збережені фрагменти львівського Високого оборонного муру. Ці збережені об'єкти, це - фрагмент нижньої частини стіни на правій стороні проспекту Свободи та фрагмент стіни з вежею Поворозників (що з'єднані з будівлею Міського арсеналу).

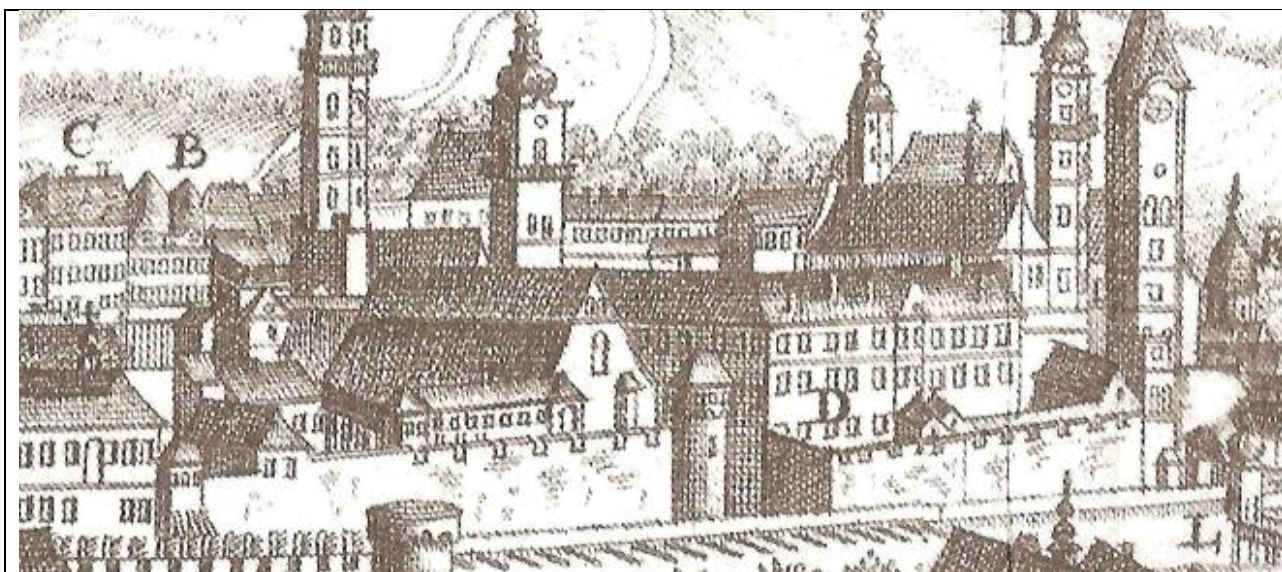
Існує вірогідність збереження ще одного фрагменту стіни у місці Королівського арсеналу. Будівля арсеналу була прибудована зовні до ділянки Високого муру у XVII ст. У цьому місці також мала бути ще одна вежа, яку ймовірно при будівництві арсеналу розібрали. Її залишки можуть бути як відбитки стесаних стін вежі на західній стіні арсеналу, а також як залишки фундаментів у підземній

частині. Цей фрагмент Високого муру донині недосліджений, але існує велика ймовірність того, що він може містити перебудовані залишки мерлонів, стрільниць, гнізда від кронштейнів галерей та інші елементи оборонного муру. Віднайти та ідентифікувати оборонні елементи муру тут можна було за допомогою зондажних досліджень у приміщеннях арсеналу та зовнішньої поверхні західної його стіни. У північному подвір'ї Королівського арсеналу збереглися залишки внутрішньої стіни наріжної вежі Римарів, а також фрагмент Високого муру, який служить межевою стіною між подвір'ям арсеналу та подвір'ям Домініканського монастиря. Верхня частина муру на цій ділянці втрачена.

На залишках фундаментів наріжної Шевської вежі у 1980-х роках надбудовано півтора ярусу стін вежі, відтворюючи готичну підпружну арку з тильної сторони. Готична форма арки є аргументом, що ця вежа створювалася у період, коли домінували готичні архітектурні форми. Готичні будівлі поставали у Львові від кінця XIV - до кінця XVI ст., тому уточнення дати зведення вежі слід скерувати на вивчення історичних документів.

Законсервованій та надбудованій фрагмент Високого муру біля Віденської кав'ярні на проспекті Свободи не репрезентує автентичних фрагментів. Його надбудовано в іншому матеріалі (піщанику). Тут існувала Єзуїтська фіртка, проте її не відзнаковано у замощенні. Розташовані поряд автентичні залишки Високого муру закриті дисонантною новобудовою ресторану. В інтер'єрі ресторану вони не експонуються, а закриті обладнанням та декораціями. Власники ресторану не розуміють цінності об'єкту, а пам'яткохоронні органи Львова не виконують своїх обов'язків.

Залишки фундаментної частини Високого муру досліджувалися археологами у підвалах будинку на площі Міцкевича, 9. Ширина муру становить тут 190 см і він частково зруйнований фундаментними та підвальними стінами будинку.

Рис. 12. Фрагмент гравюри Пернера з виглядом Високого оборонного муру у західному напрямку укріплень середмістя, 1772 р. (Капраль, 2014). Можна побачити, що на малій ділянці, вліво від Крамарської вежі, Високий мур ще зберігає первісні романські форми з широкими мерлонами. Причину збереження такого архаїчного типу укріплень можна пояснити тим, що на цій ділянці місто було захищене рікою і значних перебудов муру не відбувалося.

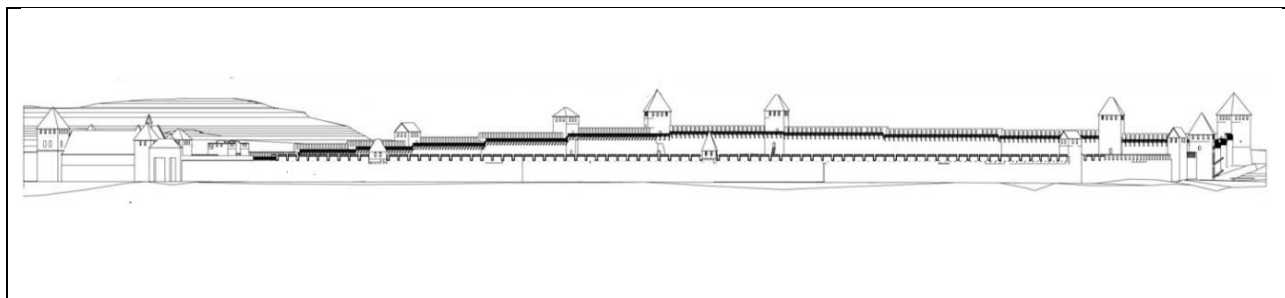
Решта залишків лінії Високого муру знаходяться у стані археологічних об'єктів під забудовою або під вуличним покриттям. Проте ці унікальні об'єкти мілітарного будівництва не взяті на облік як пам'ятки архітектури, хоча в опублікованому довіднику пам'яток архітектури України національного значення (Памятники, 1981) вони значаться як комплексна пам'ятка за номером 727. В новому історико-архітектурному опорному плані подано пропозицію взяти їх на облік як щойновиявлені пам'ятки. Також вони не числяться як пам'ятки археології.

Кожний збережений сьогодні фрагмент міських оборонних укріплень, як правило, є цінним документом своєї епохи і потребує дбайливої охорони і збереження. Тому вивчення архітектури середньовічного оборонного комплексу львівського середмістя, який був створений до появи вогнепальної зброї, має важливе значення. Порівняння кам'яного мурування у збережених фрагментах Високого муру на проспекті Свободи та біля міського арсеналу показує застосування різних будівельних технік, способів укладання каменів, різних характерів в'язання кам'яних блоків (рис.). Цей факт є важливим аргументом для віднесення цих ділянок Високого муру до різних часових періодів будівництва.

Фрагмент Високого муру, що існує як західна стіна міського арсеналу, дозволяє виконати гіпотетичну реконструкцію розташування мерлонів та елементів бойової галереї. Висота муру у цьому місці є більшою ніж на проспекті Свободи. Реконструкцію первісної форми муру подаємо на ілюстрації (рис. 8).

Стратегічно вигідне розташування міста, укріпленого довкола мурами і валами, вплинуло на його подальший розвиток. Вже у 1405 р. на території середмістя проживало більш як 4 тис. населення (Зіморевич, 2002).

При розплануванні міста також враховувалися аспекти його упорядкування. У 1407 р. бургмістр П. Штехер керує будівництвом першого водогону, який здійснювався у глиняних трубах з неподалік розташованого джерела. В 1452 р. площа Ринок та головні вулиці міста були забруковані, а у 1487 р. на бічних вулицях дерев'яне мощення було замінене на бруковане.

Іл. 13. Реконструкція 2-го та 3-го етапів архітектури Високого оборонного муру (опрацювання: Володимир Бевз).

Висновки.

Аналіз генези львівського середмістя та етапів розбудови його головної оборонної лінії – Високого муру, висвітлив складність детального відчитання його біографії, відсутність обґрунтованого датування появи окремих об'єктів. Відсутність комплексних археологічних досліджень залишків укріплень середмістя та Високого оборонного муру утруднюють наукове обґрунтування їх будівництва та розшифрування ранніх етапів їх розвитку. Немає графічної та цифрової моделі з гіпотетичною реконструкцією вигляду Високого муру на етапи від XIII до XIV ст. Проведений аналіз праць попередніх дослідників висвітлив, що автори не звертали увагу та не аналізували спеціально вежову та баштову оборонні системи, які присутні на Високому оборонному мурі, але які відносяться до двох абсолютно різних етапів його розвитку – раннього, періоду його появи, та пізнішого, коли він модернізувався для використання вогнепальної зброї.

Проте наявність навіть тих неповних нових матеріалів досліджень істориків, археологів та архітекторів дозволяє робити певні узагальнення та проби реконструювати кожний етап розвитку оборонної архітектури Львова.

Притримуючись версії Л.Войтовича про закладення Нового середмістя Львова Левом Даниловичем, наслідуючись висунути робочу гіпотезу про поступове зведення Високого муру і оборонних веж у 4 етапи. У цій нашій класифікації ми більш детально розглядаємо початковий період

будівництва Високого муру, який у попередній публікації (Бевз, В. & Бевз, Н., 2023) був висвітлений у загальних рисах:

1 етап – від 1270 по 1327, коли, спочатку, зведено Низький замок, згодом збудовано укріплену лінію довкола середмістя з валу, оборонної стіни та рову; зведено дві брами – Татарську та Галицьку. У 1288 військо золотоординського хана Телебуги не змогло здобути укріпленого Львова, а історик Д.Зубрицький пише, що у 1289 р. Львів був добре укріпленим містом. Початок зведення кварталів та ринкової площі. Середмістя отримує пояс укріплень овальної форми з двома брамами, які мають двовежовий характер. Сама брама міститься між двома півкруглими вежами (рис. 6). Укріплення складається з валу, рову та мурованої стіни на валі. На першому етапі веж ще не існує. Проте наприкінці століття зводяться кілька веж, які мають характер викушів або квадратних у плані веж притулених до оборонного муру зсередини середмістя. Овальна розпланувальна форма периметру оборонних укріплень збереглася лише у південно-західному наріжнику середмістя. В інших місцях її нарис був пізніше змінений під час модернізації укріплень. Оскільки західне прясло укріплень було найбільш безпечним з погляду зовнішніх загроз (бо було захищене рікою і її багнистою долиною), то конфігурація Високого муру тут збереглася у первісному архаїчнішому виді.

2 етап – від 1323 до 1360-их років. Хроніст Зіморевич вважає 1323 рік початками німецького Львова, коли місто розвивається як торгово-ремісничий центр. Король Казимир не здобуває міста у 1340 році, захоплює лише Високий замок та грабує скарбницю руських правителів. Лише повторний наїзд 1349 року підкоряє місто Казимирові. Король надає повторний привілей 1356 р. на самоврядний статус, що спричинюється до модернізації укріплень та побудови більшої кількості веж на Високому мурі. Площа середмістя становила первісно приблизно 20 га, а під забудову було виділено приблизно 250 ділянок.

Відбувається модернізація укріплень. Особлива увага приділена Високому оборонному муру, мабуть його підвищено, поглиблено рів. Основні роботи відбулися у 1345 році. Можливо у цей час перебудовується більшість веж та будуються нові, змінюючи насиченість вежами поясу укріплень у північному та південному пряслі. Вежі отримують у плані квадратний характер та наполовину висунуті назовні, а наполовину всередину по відношенню до лінії муру (рис. 8). На пізніших історичних картах зафіксовано низку веж такого типу: т.зв. Пуста перша, вежа Міховиків, миловарів і бляхарів, вежа Мечників, вежа Ткачів, вежа Сідлярів і шапників – всі ці вежі у північному пряслі Високого муру; вежа Поворозників і токарів у східному пряслі; вежа Гончарів у південному пряслі та ін. Кількість веж на різних іконографічних джерелах різна, але детальний аналіз їх кількості та відстаней між ними (60 м) вказує, що оборонна система проектувалася з розрахунку застосування ручної – луків та арбалетів, а не вогнепальної зброї. Важливим фактором є густина веж: забравши або додавши одну або кілька, система стає неповноцінною, незавершеною.

3 етап – з 1366 до 1390-х років: широкі роботи Владислава Опольського з перетворення міста у оборонний комплекс відповідно до вимог нового часу та нових військових технологій. Перебудовуються старі вежі, збільшується їх кількість. Східне прясло укріплень змінює конфігурацію з овальної на прямокутну, отримуючи дві наріжні, що висупають всім корпусом назовні, башти – Шевську та Римарську. У 1380 чи 1381 році нове місто зазнає втрат від пожежі і невдовзі знову відбудовується. У 1387 р. королева Ядвіга застала Львів добре укріпленим, трудним для завоювання.

Впроваджено стандарти європейської готичної оборонної архітектури за діяльності Владислава Опольського. Змінено розпланувальну структуру Високого муру. Модернізовано вежі, надбудовуючи їх у висоту. Постають нові вежі, які зводяться за новими правилами – як башти, які виступають цілковито назовні Високого муру (рис. 8). Прямі прясла муру реконструюються, додаючи дерев'яні гурдиції. Оборонні потреби змінюють план побудови Високого муру у південно-східному та північно-східному наріжниках. Там постають наріжні башти (Шевська та Римарська) цілковито висунуті назовні Високого муру. Навколо Високого муру поглиблюють рів. Проводяться роботи з адаптації всіх веж для використання вогнепальної зброї. Вони перебудовуються у башти шляхом, надбудови, перебудови верхніх ярусів, пробивання у стінах отворів-бійниць. Часто цей процес приводить до розбирання

верхньої частини вежі та відбудови її у нових округлих або гранчастих формах. На єдиній збереженій вежі Поворозників сьогодні видно ці два етапи – квадратний план нижньої кам'яної частини вежі, та восьмигранний план двох вищих цегляних ярусів, які були результатом перебудови наприкінці XIV або на початку XV століття. У 1394 р. до міста привезено перші гармати і шість бочок пороху (Гронський, 1979: 124).

4 етап – період від 1390 до 1420 рр., коли суттєво перебудовуються міські брами, отримуючи форму високих надбрамних веж та готичні форми декору; починається зведення другої бастейної лінії оборони – т.зв. Низького муру. У 1425 р. підвищено Високий мур, зведено нові мерлони та нові гурдиції. Перебудовуються кардинально споруди брам. Будуються вежа Кравецька на Галицькій брамі та вежа Кушнірська на Татарській (Краківській) брамі. Вежі мають стилеві риси готичної архітектури. Починається перебудова веж на Високому мурі на об'єкти нового типу - башти. Цей процес триває кілька наступних десятиліть. У 1410 р. починається зведення Низького муру з бастеями (Widawski, 1972). Роботи з його спорудження тривають понад 40 років.

Слід відзначити, що наша реконструкція етапів архітектурного розвитку Високого муру є гіпотетичною і базується на тих історичних даних, які вважають датою заснування нового середмістя – кінець XIII ст. Проте ми переконані у правдивості нашої схеми. Навіть, якщо датування закладення і першого етапу Високого муру виявиться у результаті глибших досліджень, пізнішим, - його архітектурна еволюція все одно розвивалася за схемою: від заокругленого безвежового поясу укріплень до вежової, а згодом баштової системи. Таким чином, можуть бути уточнені в майбутньому часові рамки архітектурних періодів, але їх формальна сутність, на наш погляд, залишиться відповідною до висловленої гіпотези.

Бібліографія

Бевз, В. та Бевз, Н., 2023. Аналіз джерел та наукових праць присвячених історії оборонних споруд львівського середмістя. *Current Issues in Research, Conservation and Restoration of Historical Fortifications: collection of scholarly articles*, 18, с.17–40.

Бевз, М. та Лукомський, Ю., 2023. До проблеми археологічно-архітектурних досліджень фортифікацій в районі площі Адама Міцкевича у Львові. *Current Issues in Research, Conservation and Restoration of Historical Fortifications: collection of scholarly articles*, 18, с.41-60.

Войтович, Л., 2012. *Князь Лев Данилович*. Львів: НАНУ, Інститут українознавства імені І.Крип'якевича.

Вуйцик, В., 2004. Вибрані праці. *Вісник. Укрзахідпроектреставрація*, 14.

Гошко, Т., 1996. З історії магдебурзького права у Львові (XIII-XVII ст.). *Львів. Історичні нариси*, с.45-60.

Долинська М. та Капраль М., 2014. Процес локації міста Львова на магдебурзькому праві у XIII-XIV ст. У: Капраль, М., ред., 2014. *Атлас українських історичних міст*. Том 1. Львів. С. 24.

Долинська, М., 2005. *Львів: простір і мешканці (історико-урбаністичний нарис)*. Львів: НУЛП.

Зіморевич, Б., 2002. *Потрійний Львів: Leopoldis Trigræx*. Львів: Громадська організація "Інститут Львова".

Зубрицький, Д., 2006. *Хроніка міста Львова*. Львів.

ІАОП, 2022. *Історико-архітектурний опорний план м. Львова*. Розроблення 2018-2022 рр. Підприємство об'єднання громадян «Інститут культурної спадщини» Всеукраїнської Ради з охорони культурної спадщини (м. Київ). [online] Доступно: <https://varta1.com.ua/news/u-lvovi-dostupnyj-on-lajni-istoryko-arhitekturnyj-opornyj-plan-mista_85338.html> [Дата звернення 01.05.2023].

Ісаєвич, Я., 1996. "Альтана посеред раю": Львів у 1582-1602 рр. *Львів. Історичні нариси*. С. 29-44.

Ісаєвич, Я., 2005. *Львів: Сторінки історії*. Львів.

Капраль, М., ред., 2014. *Атлас українських історичних міст*. Т.1. Львів.

Котлобулатова, І., 2009. Дати і події в історії Львова. Львів: Аверс.

- Михайловський, В.М., 2013. *ЮРІЙ ІІ, Юрій-Болеслав Тройденевич* [online] Доступно: <http://www.history.org.ua/?termin=Yurij_II> [Дата звернення: 01.12.2023]
- Мицько, І., 2002. Науковий коментар. Б.Зиморович. *Потрійний Львів. Leopoldis Triplex*. Львів, «Центр Європи».
- Могитич Р., 1994. Львів – місто-фортеця. *Віче*, 15-16, с. 5-6.
- Могитич, Р., 2000. Розвиток планувальної структури північно-західної частини львівського середмістя (до кінця XIV ст.). *Вісник інституту “Укрзахідпроектреставрація”*, 11, С.15-22.
- Огуй О.Д., 2010. *ОПОЛЬСЬКИЙ ВЛАДИСЛАВ* [online] <http://www.history.org.ua/?termin=Opolskiy_V> [Дата звернення: 01.12.2023].
- Памятники, 1983. *Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР* (иллюстрований справочник-каталог). Київ, «Будівельник».
- Січинський, В., 1941. *Місто Холм*. Краків: Минуле й сучасне.
- Стеців, Т., 2000. *Гіпотетична реконструкція Краківської брами середмістя Львова та проєкт консервації її залишків*. Керівник – доц. М.Бевз. Архів кафедри архітектури та реставрації. Інв. № 1-2000. 10 пл.
- Стеців, Т., 2006. Краківська брама в контексті розвитку міських фортифікацій Львова. *Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація»*, 16, с. 25-38.
- Трегубова Т. та Мих Р., 1989. *Львів. Історико-архітектурний нарис*. Київ: Будівельник.
- Трегубова, Т., 1996. Реконструкція розпланування середньовічного Львова за письмовими джерелами. *Архітектурна спадщина України*. Вип. 3. Частина друга. С.17-31.
- Bogdanowski, J., Holzer, Z. i Kornecki, M., 1994. *Architektura obronna*. Warszawa: DiG.
- Czolowski, A., 1891. Lwów za ruskich czasów. *Kwartalnik historyczny*, s.777-790.
- Hislop, M., 2017. *How to read castles. A crash course in understanding fortifications*. London, oxford, New York, New Dehli, Sydney. Herbert Press.
- Janeczek, A., 1994. Studia nad początkami Lwowa. Bilans osiągnięć i potrzeb badawczych. [online] Доступно: <<https://www.lwow.home.pl/rocznik/93-94/poczatki.html>> [Дата звернення 01.12.2023].
- Koch, W., 2005. *Style w architekturze*. Warszawa, Mohndruck, Gutersloch.
- Krassowski, W., 1990. *Dzieje budownictwa I architektury na ziemiach Polski*. Wydawnictwo Arkady. Warszawa.
- Tomkiewicz, W., 1971. Dzieje obwarowań miejskich Lwowa. *Kwartalnik architektury i urbanistyki*, z. 2-3. s.93-137.
- Viollet-le-Duc, E.-E., 1876. *Annals of a Fortress. Twenty-two centuries of siege warfare*. Mineola, New York: Dover Publications, Inc.
- Widawski, J., 1973. *Miejskie mury obronne w państwie polskim do początku XV wieku*. Warszawa : Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej.
- Witwicki, J., 1936. *Panorama plastyczna dawnego Lwowa*. Lwów.
- Witwicki, J., 1971. Obwarowania śródmieścia Lwowa. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*. T.XVI, zeszyt 2-3, S. 139 - 159;

References

- Bevz, M. and Lukoms'kyu, YU., 2023. Do problemy arkhеолоhichno-arkhitekturykh doslidzhen' fortyfikatsiy u rayoni ploshchi Adama Mitskevycha u L'vovi. *Current Issues in Research, Conservation and Restoration of Historical Fortifications*, 18. s.41-60.
- Bevz, V. ta Bevz, N., 2023. Analiz dzherel ta naukovykh prats' prysvyachenykh istoriyi oboronnykh sporud l'vivskoho seredmistya. *Current Issues in Research, Conservation and Restoration of Historical Fortifications*, 18, s.17–40.
- Bogdanowski, J., Holzer, Z. i Kornecki, M., 1994. *Architektura obronna*. Warszawa: DiG.
- Czolowski, A., 1891. Lwów za ruskich czasów. *Kwartalnik historyczny*, s.777-790.

- Dolyns'ka M. and Kapral' M., 2014. Protses lokatsiyi mista L'vova na mahdeburz'komu pravi u XIII-XIV st. U: Kapral', M., red., 2014. *Atlas of Ukrainian historical places*. Tom 1. L'viv. S. 24.
- Dolyns'ka, M., 2005. *Lviv: space and mesh (historical and urban drawing)*. L'viv: NULP.
- Hislop, M., 2017. *How to read castles. A crash course in understanding fortifications*. London, oxford, New York, New Dehli, Sydney. Herbert Press.
- Hoshko, T., 1996. Z istoriyi mahdeburz'koho prava u L'vovi (XIII-XVII st.). *Lviv. Historical drawings*, c.45-60.
- IAOP, 2022. Istoryko-arkhitekturnyy oporny plan m. L'vova. Rozroblennya 2018-2022 rr. Pidpryyemstvo ob'yednannya hromadyan «Instytut kul'turnoyi spadshchyny» Vseukrayins'koyi Rady z okhorony kul'turnoyi spadshchyny (m. Kyiv). [online] Available at: <https://varta1.com.ua/news/u-lvovi-dostupnyj-on-lajn-istoryko-arhitekturnyj-opornyj-plan-mista_85338.html> [Accessed: 01.05.2023].
- Isayevych, YA., 1996. "Al'tana posredy rayu": L'viv u 1582-1602 rr. *Lviv. Historical drawings*. p.29-44.
- Isayevych, YA., 2005. *Lviv: Stories of History*. L'viv.
- Janeczek, A., 1994. Studia nad początkami Lwowa. Bilans osiągnięć i potrzeb badawczych. [online] Available at: <<https://www.lwow.home.pl/rocznik/93-94/poczatki.html>> [Accessed: 01.12.2023].
- Kapral', M., red., 2014. *Atlas of Ukrainian historical places*. T.1. L'viv.
- Koch, W., 2005. *Style w architekturze*. Warszawa, Mohndruck, Gutersloch.
- Kotlobulatova, I., 2009. *Dates and events in the history of Lviv*. L'viv: Avers.
- Krassowski, W., 1990. *Dzieje budownictwa i architektury na ziemiach Polski*. Wydawnictwo Arkady. Warszawa.
- Mits'ko, I., 2002. Naukovyy komentar. B.Zimorovych. Potriynny L'viv. Leopold Triplex. L'viv, «Tsentri Yevropy».
- Mohytych R., 1994. L'viv – misto-fortetsya. *Viche*, 15-16, s. 5-6.
- Mohytych, R., 2000. Rozvytok planoval'noyi struktury pivnichno-zakhidnoyi chastyny l'vivs'koho seredmystya (do kintsya KHIV st.). *Visnyk instytutu "Ukrzakhidproektrestavratsiya"*, 11, S.15-22.
- Mykhaylivs'kyi, V.M., 2013. *YURIY II, Yuriy-Boleslav Troydenovych* [online] Available at: <http://www.history.org.ua/?termin=Yurij_II> [Accessed: 01.12.2023]
- Pam'yatnyky, 1983 *Monuments of urban planning and architecture of the Ukrainian SSR (illustrated directory-catalog)*. Kyiv, "Budivel'nyk".
- Sichyns'kyi, St, 1941. *Town of the Cholm*. Krakiv: Mynule y suchasne.
- Stetsiv, T., 2000. Hipotetychna rekonstruktsiya Krakivs'koyi bramy seredmystya L'vova ta proekt konservatsiyi yiyi zalyshkiv. Kerivnyk – dots. M.Bevz. Arkhiv kafedry arkhitektury ta restavratsiyi. Inv. №1-2000. 10 pl.
- Stetsiv, T., 2006. Krakivs'ka brama u konteksti rozvytku mis'kykh fortyfikatsiy L'vova. *Visnyk instytutu "Ukrzakhidproektrestavratsiya"*, 16, s. 25-38.
- Tomkiewicz, W., 1971. Dzieje obwarowań miejskich Lwowa. *Kwartalnik architektury i urbanistyki*, z. 2-3. s.93-137.
- Trehubova T. ta Mykh R., 1989. L'viv. *Lviv. Historical and architectural drawing*. Kyiv: Budivel'nyk.
- Trehubova, T., 1996. Rekonstruktsiya rozplanuvannya seredn'ovichnoho L'vova za pysemnymy dzherelamy. *Architectural decline of Ukraine*. Vip. 3. Chastyna druha. S.17-31.
- Viollet-le-Duc, E.-E., 1876. *Annals of a Fortress. Twenty-two centuries of siege warfare*. Mineola, New York: Dover Publications, Inc.
- Voytovych, L., 2012. *Prince Lev Danilovich*. L'viv: NANU, Instytut ukrayinoznavstva imeni I.Kryp'yakevycha.
- Vuytsyk, St, 2004. Vybrani pratsi. *Visnik. Ukrzakhidprojectrestoration*, 14
- Widawski, J., 1973. *Miejskie mury obronne w państwie polskim do początku XV wieku*. Warszawa : Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej.

Witwicki, J., 1936. *Panorama plastyczna dawnego Lwowa*. Lwów.

Witwicki, J., 1971. Obwarowania śródmieścia Lwowa. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*. T.XVI, zeszyt 2-3, S. 139 - 159;

Zimorovych, B., 2002. Threefold Lviv: Leorolis Tripiex. L'viv: Hromads'ka orhanizatsiya "Instytut L'vova".

Zubryts'kyi, D., 2006. *Chronicle of the city of Lviv*. L'viv.

Volodymyr Bevz¹, Mykola Bevz²

¹graduate PhD student of the Department of
Fundamentals of Architecture and Design,
Lviv Polytechnic National University
e-mail: volodymyr.m.bevz@lpnu.ua

ORCID: 0009-0001-0153-7518

²Department of Architecture and Conservation,
Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Department of Built Conservation,
Lublin University of Technology, Poland

e-mail: bevmist@polynet.lviv.ua

ORCID: 0000-0003-1513-7045

HYPOTHETICAL RECONSTRUCTION OF THE PLANNING STRUCTURE AND ARCHITECTURE OF THE HIGH DEFENSIVE WALL OF THE MIDTOWN OF LVIV FOR THE 13th-14th CENTURY

© Bevz V., Bevz M. 2023

Lviv is one of the cities in Ukraine that had a highly developed system of medieval fortifications. This system of fortifications was built in the XIII-XIV centuries, modernized many times and served until the 18th century. However, today in Lviv, only small remains of the medieval fortifications of the city center have been preserved in the form of architectural objects - several fragments of the defensive wall and only one defensive tower, which was rebuilt into a tower in the 16th century. These preserved objects belong to the so-called High defensive wall. These are: a fragment of the lower part of the defensive wall on 16 Svobody Avenue, a fragment of the wall and the Povoroznyk tower (connected to the building of the City Arsenal), a fragment of the wall on the Pidvalna Street (to the Royal Arsenal is attached), a fragment of the wall and the remains of the corner Rymarska tower, the remains of the foundations of the corner Shevska tower, a preserved and superimposed fragment of the wall near the Vienna coffee house (12 Svobody avenue), the remains of the wall in the basements of the building on 9 Mickiewicz Square. The rest of the remains of the High Wall are underground in the state of archaeological objects. These unique objects of military construction are not registered as architectural monuments. Also, they are not listed as monuments of archeology.

Every fragment of city defense fortifications preserved today is, as a rule, a valuable document of its era and requires careful protection and preservation. Therefore, the study of the architecture of the medieval defense complex of the Lviv city center, which was created before the appearance of firearms, is important both for the history of the city and for the history and theory of domestic military architecture. This paper presents an analysis of the first stage of the construction of the High

Defense Wall around the Lviv midtown and presents a hypothesis regarding its architectural solution. Special attention is paid to the issue of the planning structure of the fortified belt. The hypothesis that initially the defensive contour of the High Wall had a rounded shape has been substantiated. The argumentation about the towerless nature of the defensive belt at the first stage of the development of its fortifications is presented. There were two gates at the first stage of the construction of fortifications, which were called Tatarska and Halytska. The architectural solution of the gates was specific. The gate was formed by two towers (semicircular in plan). The gate-entrance with drawbridge was located between two high towers. At the second stage of development, the defensive High Wall was modernized, raised and a number of defensive towers were built. At the third stage, the planning scheme of the fortified belt changes. The line of the High Wall in the eastern span acquires a rectangular character with outward-projecting towers and corner towers.

Keywords: Lviv, midtown, fortifications, High Wall, towers, merlons, 13th -14th centuries.